

ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Решетняк Л. О.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. Стаття присвячена аналізу одного з актуальних питань сучасної теорії і практики професійної освіти – підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури в системі післядипломної освіти.

Аннотация. Решетняк Л. А. Повышение педагогического мастерства учителя литературы в системе последипломного образования как научная проблема. Статья посвящена анализу одного из актуальных вопросов современной теории и практики профессионального образования – повышению педагогического мастерства учителя литературы в систем последипломного образования.

Annotation. Reshetnyak L. Raising of pedagogical mastery of a teacher of literature in the system of afterdegree education as a scientific problem. The article is dedicated to one of actual questions of modern theory and practice of professional education – raising of pedagogical mastery of a teacher of literature in the system of afterdegree education.

Постановка проблеми. Вивчення стану здійснення післядипломної освіти вчителів різних профілів відповідними закладами України показало, що ця діяльність має прогресуючий характер, активно модернізується, збагачуються ефективними формами і засобами. Актуального змісту набувають питання, що пов'язані з підвищенням педагогічної майстерності вчителів літератури, набуттям ними необхідних знань, умінь і навичок у зв'язку з соціальним, економічним та культурним розвитком українського суспільства. Протиріччя, які мають різноманітний характер, як професійно-особистісні так і практично-технологічні, спонукають до поглибленого і швидкого вирішення ряду методологічних, змістових та методичних питань. Підвищення педагогічної майстерності може відбуватися шляхом самоосвіти, під час слухання курсів підвищення кваліфікації, активної участі у науково-дослідному житті. Усі ці форми надають широкі можливості для задоволення пізнавальних потреб учителів, забезпечують широкий простір для впровадження ефективних способів вирішення ситуацій проблемності, раціоналізації самоосвітньої та професійної діяльності вчителів різних дисциплін, зокрема української та зарубіжної літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення з останніми науковими розробками і працями вчених дозволяє констатувати, що роботі закладів, які займаються вдосконаленням професійної діяльності вчителів сьогодні надається важливе значення. Пов'язано це з багатьма факторами: по-перше, прийняттям законодавчих нормативів, які наголошують на необхідності неперервної професійної освіти країни та розкривають особливості національної політики у галузі освіти (А. Бик, Є. Дорошенко, С. Крисюк, Л. Гранок, Г. Степенко та ін.); по-друге, з швидкими темпами змін у суспільному житті, які виявляються у прискоренні старіння окремих освітніх технологій, зниження компетентності фахівців (Н. Клокар, О. Козлова, Н. Протасова, А. Стрільчик, Т. Тищенко та ін.); по-третє, особистісною потребою вчителів у самовдосконаленні на певному етапі професійної діяльності (О. Бабченко, С. Болсун, Н. Василюшина, В. Дивак, В. Красівський, В. Кудрявцева, Є. Хриков та ін.); по-четверте, накопиченням цікавих і перспективних наукових ідей і досліджень, які потребують широкого упровадження у практику роботи сучасного вчителя (О. Галус, В. Балакін, Л. Зазуліна та ін.); по-п'яте, необхідністю поліпшення контролю за якістю, змістом навчальних процесів і професійною компетентністю вчителів (О. Наумець, Л. Кравченко та ін.).

Цікавими виявилися дослідження, які присвячені певним аспектам підвищення педагогічної майстерності вчителів літератури, зокрема питанням методичної роботи з даною категорією працівників (О. Гальонка), естетичного виховання на уроках літератури як важливого завдання вчителя (Б. Козярьський), методики використання літературного краєзнавства в системі підвищення кваліфікації вчителів-словесників (А. Лисенко), ролі регіонального науково-дослідного центру з літературознавства в післядипломній освіті словесників (О. Неживий), літературознавчої роботи з учителями початкових класів (Л. Іванова) та ін.

Завдання нашого дослідження полягає у тому, щоб визначити сутність та складові педагогічної майстерності вчителя літератури, проаналізувати найбільш суттєві проблеми підвищення педагогічної майстерності вчителя-філолога, виділити можливості післядипломної освіти у вирішенні завдань підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури.

Результати дослідження. Педагогічна майстерність вчителя є тим поняттям, яке викликає інтерес у широкої громадськості. Як у минулому, так і в умовах сьогодення суспільна практика ставить перед вчительською працею серйозні вимоги щодо забезпечення якості освіти і виховання учнів, створення необхідних умов для повноцінного розвитку їх фізичних і духовних якостей [1]. У зв'язку з цим педагогічна майстерність вчителя набуває особливого значення, а на її формування спрямовуються відповідні зусилля вищої школи. Сьогодні це завдання має пріоритетний характер і вимагає свого послідовного розв'язання у процесі неперервної професійної освіти.

Для успішного впливу на формування та підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури потрібно з'ясувати її сутність та особливості впливу. Без належної відповіді на це питання постає проблематичним процес цілеспрямованого впливу на педагогічну майстерність учителя літератури з метою її формування та підвищення.

Зазначимо, що педагогічна майстерність являє собою сукупність духовно-практичних властивостей вчителя, спираючись на які він отримує можливість вирішувати складні завдання навчально-виховного процесу. На основі дослідження цього складного за своєю природою явища нам вдалося виділити складові педагогічної майстерності вчителя літератури (рис. 1).

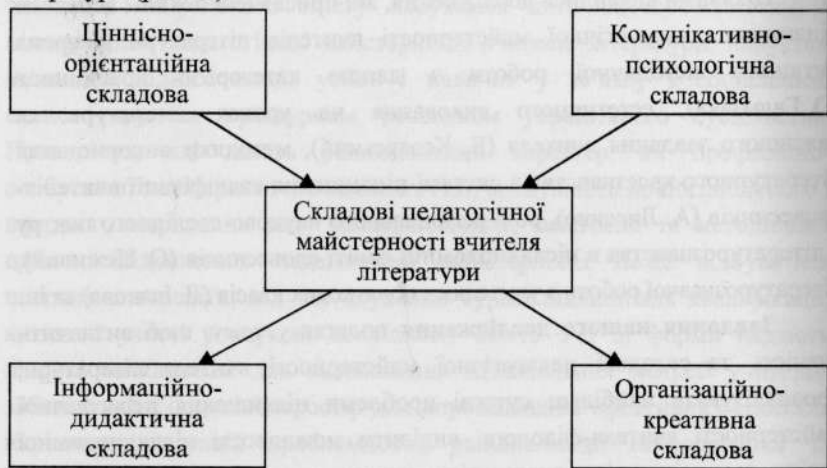

Рис. 1. Складові педагогічної майстерності вчителя літератури

Ціннісно-орієнтаційна складова педагогічної майстерності вчителя літератури являє собою систему духовних цінностей. Спираючись на цю систему цінностей вчитель літератури має можливість визначати пріоритети духовного розвитку дітей та молоді, орієнтувати їх на ті елементи суспільної і особистісної культури, які набувають сьогодні важливого значення [2]. Серед цінностей, на які спирається у своїй роботі вчитель літератури можна виділити такі, як світоглядні (науково-філософські, міфологічні, теологічні, художньо-мистецькі та ін.), морально-етичні (громадянські, сімейно-родові, трудові та ін.), художньо-естетичні (музичні, літературні, театральні та ін.).

У процесі професійної діяльності вчитель літератури прагне спиратися на ціннісно-орієнтаційну складову своєї педагогічної майстерності, звертається до світоглядних, морально-етичних та художньо-естетичних цінностей, які у певній мірі сформувалися у його свідомості і впливають на ставлення до літератури, як особливого явища суспільно-культурного розвитку.

Проте, як засвідчують дані проведеного нами дослідження, ціннісно-орієнтаційна складова педагогічної майстерності вчителя літератури вимагає свого постійного розвитку, збагачення та оновлення з урахуванням тих процесів, які відбуваються в житті суспільства, у сфері художньої культури тощо. Цей факт переконує у необхідності здійснення вчителем літератури певних кроків у напрямку збагачення своїх ціннісних позицій та переконань, конкретизації та більш поглибленого осмислення цінностей, які несе у собі сучасна художня література і світ мистецтва в цілому.

У вирішенні цієї проблеми суттєвою може бути роль післядипломної педагогічної освіти, яка покликана надати вчителю своєчасну допомогу, зорієнтувати його на ті параметри ціннісного осмислення творів художньої літератури, які набувають сьогодні особливого значення. На цій основі можемо стверджувати, що одним із завдань післядипломної педагогічної освіти має бути збагачення ціннісного ставлення вчителя до художньої літератури. Для реалізації цього завдання важливим є:

- розкриття світоглядних основ художньої літератури на прикладі тих творів, які вивчаються в загальноосвітній школі;

- визначення морально-етичної проблематики шкільних курсів літератури;
- осмислення естетичної цінності літературних творів та їх зумовленості культурологічними процесами в минулому та умовах сьогодення.

Комунікативно-психологічна складова педагогічної майстерності вчителя літератури являє собою ті якості особистості, які дозволяють встановлювати комунікативний зв'язок, налагоджувати необхідні контакти з іншими людьми. Для вчителя літератури ці якості є дуже важливими тому що дозволяють активно взаємодіяти з учнями під час освоєння світу мистецтва, пізнання творів художньої літератури. При цьому слід зазначити, що комунікативно-психологічна складова педагогічної майстерності не дається вчителю літератури у завершеному вигляді. Вона весь час змінюється, доповнюється, уточнюється, що дозволяє вчителю якомога витончено вибудовувати свою взаємодію з учнями, налагоджувати з ними необхідний зв'язок, відчувати і розуміючи їх інтереси, потреби, ціннісні орієнтації у світі мистецтва і літератури.

Безперечно, сучасна шкільна практика не позбавлена гострих проблем у сфері взаємодії та спілкування вчителів та учнів. Певну актуальність і гостроту у зазначеному аспекті відчують і вчителі літератури. Адже на шкільних заняттях з літератури важливим є не формальне спілкування, а, передусім, відкрита для взаємообміну почуттями і думками комунікативна дія з боку як учнів, так і вчителів. У зв'язку з цим, актуального характеру набуває проблема розвитку комунікативно-психологічної складової педагогічної майстерності вчителя літератури.

Система післядипломної педагогічної освіти, покликана створити необхідні умови для ефективного вирішення завдання, суть якого полягає у послідовному розвитку комунікативно-психологічної складової педагогічної майстерності вчителя літератури. Організуючи відповідну допомогу, заклади післядипломної педагогічної освіти можуть сприяти:

- виявленню вчителем літератури педагогічного такту у взаємодії з учнями;

- налагодженню вчителем літератури комунікативних взаємин з учнями;
- формуванню вчителем літератури власного образу поведінки;
- виявленню вчителем літератури відкритості по відношенню до учнів;
- урахуванню вчителем літератури психологічних особливостей художньо-естетичного спілкування з учнями.

Інформаційно-дидактична складова педагогічної майстерності вчителя літератури являє собою такі властивості особистості, що дозволяють певним чином впливати на свідомість і поведінку інших людей, вносити необхідні зміни і доповнення в існуючу практику сприймання і осмислення цінностей художньої культури. Безперечно, для вчителя літератури мають важливе значення питання організації навчально-виховного процесу, основним засобом якого є літературно-художній образ. Для його повноцінного сприймання і розуміння потрібно створювати педагогічні умови, пов'язані з підготовкою учнів до художньо-естетичного сприймання, співпереживання, естетичної оцінки та інтерпретації того матеріалу, який охоплює у собі певний літературний твір. До такої навчально-виховної роботи повинен бути готовим учитель літератури.

Проте, як засвідчує сучасна шкільна практика, ще недостатньо ефективно вирішуються питання інформаційно-дидактичного змісту. І причиною цього є те, що шкільні заняття з літератури є особливими як за своїм змістом, так і технологією і методикою проведення. Ці особливості часом недооцінюються вчителями літератури, що призводить до спрощеного тлумачення художніх творів, формального ставлення до тих елементів мистецтва слова, які є в своїй суті визначальними для повноцінного сприймання літературно-художнього образу учнями. Зазначені обставини вимагають суттєвих змін в роботі вчителів літератури, якісного поліпшення організації навчально-виховного процесу в школі, основою якого є безпосереднє сприймання і осмислення учнями літературно-художніх образів.

Суттєву допомогу у цьому відношенні може надати система післядипломної педагогічної освіти. Перебуваючи на курсах підвищення кваліфікації, вчителі літератури знайомляться з низкою

питань, що необхідні для ефективної організації їх навчально-виховної роботи. Особливої уваги, при цьому, заслуговують питання інформаційно-дидактичного забезпечення педагогічної майстерності вчителя літератури. Це, зокрема, такі питання, як:

- використання на заняттях з літератури в школі необхідної соціальної, художньої та естетичної інформації;
- упровадження діалогічних форм і методів навчання у роботі вчителя літератури;
- використання міжпредметних зв'язків у процесі викладання літератури в школі.

Організаційно-креативна складова педагогічної майстерності вчителя літератури являє собою певні властивості особистості, що дозволяють привносити у процес спілкування, пізнання та використання літературних творів елементи творчості, емоційного забарвлення, моделювання тощо. Як для світу мистецтва, так і для існуючої практики літературної освіти є характерним творче ставлення особистості, відхід від репродуктивних форм та методів художнього пізнання, налагодження активної взаємодії з мистецтвом на етапах його сприймання, осмислення та використання. Саме тому для вчителя літератури питання організаційно-креативного змісту мають виключно важливе значення і тому вимагають свого ефективного вирішення у процесі професійної діяльності.

На жаль, шкільна практика ще має приклади того, коли вчитель літератури недостатньо використовує свій творчий потенціал і можливості. Це призводить часом до того, що заняття з літератури перетворюють у звичайні форми набуття певних соціально-історичних знань у галузі художньої культури. А це, як відомо, не дозволяє учням відчутися красу і виразність художнього слова, не створює умов для збагачення естетичного досвіду особистості. Саме тому виникає гостра необхідність для створення умов для творчого розвитку вчителя літератури, підготовки його до активної участі у науково-педагогічній та художній творчості.

Успішному вирішенню цього завдання може сприяти система післядипломної педагогічної освіти. Перебуваючи на курсах підвищення кваліфікації, здобуваючи необхідний досвід, вчителі

літератури можуть долучитися до послідовного вирішення питань творчої спрямованості. Саме тому система післядипломної педагогічної освіти покликана стимулювати творчу активність вчителів літератури. Для цього важливим є вирішення таких питань, як:

- виявлення творчого натхнення вчителя літератури на уроці;
- залучення вчителів літератури до педагогічного пошуку та інноваційної роботи;
- організація науково-дослідної та експериментальної діяльності вчителів літератури;
- проведення заходів з літературно-художньої творчості вчителів.

Підсумовуючи сказане, можемо зробити такі **висновки**:

1. На сучасному етапі модернізації шкільної освіти в Україні набувають актуальності питання підвищення педагогічної майстерності вчителів літератури, покликаних збагачувати духовний світ дітей та молоді, формувати у них естетичне ставлення до дійсності і мистецтва слова.

2. Педагогічна майстерність вчителя літератури являє собою сукупність духовно-практичних властивостей особистості, що дозволяють встановлювати глибокі, плідні за своїм змістом і характером зв'язки зі світом мистецтва, учасниками навчально-виховного процесу, забезпечувати необхідне інформаційно-дидактичне та організаційно-креативне вирішення питань літературної освіти в школі.

3. Післядипломна педагогічна освіта має широкі можливості для успішного вирішення проблеми підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури. Для цього необхідно під час курсової перепідготовки та підвищення кваліфікації збагачувати ціннісне ставлення вчителів до художньої літератури, розвивати комунікативно-психологічну складову їх педагогічної майстерності, передавати необхідний інформаційно-дидактичний досвід, а також стимулювати творчу активність. У сукупності цих організаційно-педагогічних умов стає можливим послідовне й ефективне вирішення зазначеної наукової проблеми.

Література

1. Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
2. Бутенко В. Г. Основи духовного розвитку учнівської молоді у процесі художньо-естетичної освіти // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2000. Збірник наукових праць. – Ч.1. – Харків: ОВС, 2002. – С. 147-159.